

MALA ZVONA

MALA
ZVONA

*O srpskoj medicini
i zdravstvu*

Dragan Delić

Copyright © 2021 by Dragan Delić
Copyright © 2021. za ovo izdanje, Heliks

Izdavač

Heliks

Za izdavača

Brankica Stojanović

Urednik

Bojan Stojanović

Lektor

Aleksandra Dragosavljević

Dizajn korica

Goran Filipović

Štampa

Artprint Media, Novi Sad

Prvo izdanje

Knjiga je složena
tipografskim pismom

Warnock Pro

ISBN: 978-86-6024-038-7

Smederevo, 2021.

www.heliks.rs

Maloj, velikoj Manji
„Fructibus ex propriis arbor cognoscitur omnis“

Život je, na svom izvorištu, neizreciva privilegija za svako novorođeno biće.

Kasnije, u ljudskoj drami življenja, u vremenu prevrtljivog i nestalnog trajanja, svako hvatanje senki, osvajanje privida, otaljavanje i rasipanje života je, u suštini, negacija ili neprihvatanje te privilegije.

U tom i takvom planetarnom igrokazu, nesumnjivo preumljenje i isceljenje je svakodnevno oplemenjivanje i obogaćivanje našeg postojanja radom, stvaranjem i beskompromisnim traganjem za čovekom u sebi.

To je čin svojevrsne i upečatljive apoteoze života.

To je, ujedno, punobojno obasjanje i ispunjenje koji život čine vrednim življenja.

U konačnici, kao čvrsta konstanta, to je najbolji način da se dosegne, ostvari i sačuva tajna trajanja.

U vreme COVID-19 pandemije

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	3
1 Vernik	13
Sutrašnjica se osvaja danas	15
Reforma je i promena odnosa na fakultetima	16
Ocena političke situacije u studentskim redovima i dalji zadaci	17
Moć funkcija	29
Gde je istina?	31
Između kritizerstva i konformizma	37
Jačanje idejnog, organizacionog i akcionog jedinstva Saveza komunista i ostvarivanje njegove vodeće uloge na Medicinskom fakultetu i u Kliničkom centru Medicinskog fakulteta	41
2 Otpadnik	51
Dozvolimo sudijama da nepristrasno sude	55
S virusima uvek oprezno	58
I zdravstveni sistem je dvosmerna ulica	60
Korupcija u zdravstvu – simptom ili bolest	65
Neurohirurg kao pilot JAT-a	68

Udaranje štapom po vodi	70
Udaranje štapom po vodi (2. deo)	75
Da li učimo na pričama koje se ponavljaju?	77
Čim nestane uzrok, otpada posledica	82
Sa one strane dobra i (mogućeg) zla	85
Gde smo to mi, lekari, pogrešili	89
Vreme koje neumitno protiče nije nam saveznik	92
Infektivne bolesti su uzrok svake četvrte smrti u svetu	95
Lekari u zaveri ćutanja	98
Da li je naš zdravstveni sistem rasipnički	101
Dižem glas za svoje bolesnike	105
Kodeks	108
Dižem glas za infektivnu kliniku	109
Lekare ne izdržava privatni sektor	112
Trećinu lekara školujemo za biroe, trećinu za inostranstvo	115
Pacijenti sa hepatitisom čekaju novu terapiju	118
Vreme zabluda	121
Majka i maćeha	125
Velika i mala zvona	128
Pobrkani lončići	131
O pisanju, zaboravu i ćutanju lekara	134
Ko brine o zdravlju predsednika	137
Odlazak lekara	140
Quo vadis, corona?	143
Jahači apokalipse i renesansa	146
Žrtve, uzročnici i saučesnici	150
Infektivni trijumfalizam	154
O najboljima među nama	157
Zašto svako mora da bude neko	160
Kašnjenje i pronalaženje balansa	163

Virus Zapadnog Nila	166
Banjska lečilišta, „zlatna koka“ srpskog zdravstva	169
Vakcinacija i estradni lekari	173
Značaj infektivnih bolesti u 21.veku sagledan kroz prizmu pandemije kovid-19	177
Pobeda, poraz ili nešto treće	183
3 Umiritelj	187
Plan i program rada Lekarske komore Srbije za 2015. godinu	197
Generacija lekara '72–77. godine: košava, senka vetra ili nešto treće?	218
Uvodna reč na promociji <i>Monografije</i> , Medicinski fakultet u Beogradu, jun 2017. godine	243
<i>Pogovor</i>	247
<i>Beleška o autoru</i>	250

MALA ZVONA

Predgovor

Kao univerzitetski profesor i politički s(a)vestan građanin, imam pravo i obavezu da se povremeno javno oglašavam o profesionalnim i stručnim problemima iz oblasti humane medicine, posebno o pitanjima efikasnosti, kvaliteta i bezbednosti zdravstvenog sistema Srbije. U suprotnom, ćutanje bi bilo simptom ličnog posrnuća, moralne distorzije, intelektualne inertnosti, neznanja. Ćutanjem se, između ostalog, pokazuje i strah, a uplašeni ljudi nisu slobodni. Činjenica je da smo (mi) „samo pokorne sluge nesvesnog dela svoje psihe“ (Sigmund Frojd) u koju se ukotvio i strah od svega što nas okružuje i prožima. A oni koji se plaše uvek su bili najslabija karika svakog pokušaja bunta i otpora, kao i naše iskonske želje za ustanovljenjem samostalnog i istinitog mišljenja. Ujedno, oni su i idealna meta za obračunavanje i diskreditaciju.

Nažalost, trpeljivi građani ove zemlje poslednjih godina, čak i decenija, duboko su frustrirani, uplašeni, razočarani, namučeni, ukalupljeni i, zašto ne reći, prevareni i besomučno izmanipulisani. Neprikosnovena nadmoć gluposti, normalizovanje

bezumlja, snishodljivosti i ulizištva postali su uobičajeni javni diskurs. Zbog toga se većina pasivizirala, zapavši u disocijaciju, mirenje s postojećim stanjem i letargijom, živeći i radeći bez etičke kohezivnosti i kritičkog promišljanja. Ipak, sve to ne opravdava njihovo višegodišnje horsko ćutanje u haotičnom i napeptom vremenu bezumlja i endemske pauperizacije Srbije. Ovo se posebno odnosi na lekare koji jesu elita, ili bi trebalo da budu, u svakom zdravorazumskom i uređenom društvu. Svaku vrednosno orijentisanu elitu karakterišu obrazovanost, kreativnost, poštenje, odgovornost, hrabrost i slobodoumnost. S političkom DNK strukturom elite nekompatibilni su podaničko razmišljanje i monaško ponašanje. Što smo na višoj lestvici profesionalne hijerarhije, trebalo bi da su nam obaveze veće, a sebičnost, samodovoljnost i defetizam nepoznanica. Zato je istinit, razuman i prihvatljiv stav profesora FDU Predraga Perišića: „Ko se bori, taj može i da izgubi, ali ko se ne bori, taj je već izgubio“.

S druge strane, obrazovan čovek nesklon kritičkom mišljenju nije intelektualac već pasivni učesnik u ozakonjenju jednoulja. Okupacijom zdravog razuma i zatupljivanjem sopstvenog naroda, čemu teže svi autokratski režimi, neminovno nestaje kritički duh koji bi trebalo da nadgleda i pospešuje razvoj slobodoumlja i nezavisnog delanja. „Stvaralačka misao ruši dogmu koja je duša svakog autoritarnog sistema. Ta misao je i putokaz u traganju za istinom i u njoj se ona otkriva i prepoznaje“ (Branko Prnjat). Doduše, globalno gledano, svet ubrzano gubi identitet i, takođe, lomi novostečeni identitet svakog pojedinca sa ushićenim zadovoljstvom.

Zato od studentskih pa do današnjih penzionerskih dana, osluškujući damare svakodnevnog života i detektujući neuralgična mesta, nisam mogao da prihvatim nijedan razlog za udvorištvo i uzdržavanje od javnog iznošenja ličnog mišljenja i stava, duboko svestan svih mogućih grešaka, zabluda,

stranputica, pa i posledica. A bilo ih je nebrojeno jer živimo u vremenu i zemlji u kojoj se ćutanje kupuje, a nećutanje kaŕnjava. Pri tome, nikada nisam bio u izvršnoj vlasti ili, slikovito rećeno, nikada nisam bio u šesnaestercu, niti u prilici da dam gol. To, međutim, ne abolira ćlanove akademske zajednice, pa ni moju malenkost, od odgovornosti i obaveze slobodnog iznošenja vlastitog mišljenja. Lakejski duh i ćutanje ne sme da bude naš izbor, niti nametnuto stanje. Istina je da svako od nas povremeno ili stalno dobija „lošije karte u partiji života“ (to je nemogućnost jednakosti među ljudima!), ali nije naš ovozemaljski zadatak da (samo) privremeno zauzimamo prostor i udišemo (zagađen) vazduh na ovoj planeti vidajući bolne rane našeg nesavršenstva. Hajde da prihvatimo jednostavan postulat – naše postojanje treba podjednako da odslikavaju i karakterišu *vita contemplativa* i *vita activa*. Sledstveno tome, ljudi moraju imati sćanost i spremnost da ŕrtvuju sopstvenu zonu komfora, da svesno i hrabro iskoraće iz nje, kako bi ćinili promene za dobrobit ćitavog društva.

* * *

Pored ovih etićkih i socioloških aspekata, da li smo svesni „biološke“ ćinjenice da svakog trena nešto nestaje iz našeg sećanja u praznu beskorisnost? Da li smo svesni ćinjenice da brojne zaboravljene misli, ideje i poruke, izgubljene u vremenu, nikada više nećemo prizvati u izvornom obliku i sadrŕaju? Ili, ukoliko ih nekim ćudom „spontano“ i prizovemo, hoćemo li biti svesni njihovog znaćaja u vremenu nastanka? Naposletku, koliko će ta pri-sećanja biti selektivna, laŕna ili, u najmanju ruku, sumnjiva? Zato je (dobroćudni i narodni) patrijarh Pavle rekao: „Treba zapisivati, mislimo da ćemo sve zapamtiti, a kada proće vreme, zaboravimo“.

Misaonu notu ovom problemu dao je sociolog Todor Kuljić: „Trudim se da se ne sećam sećanja, nego realnosti“.

Pored progresivne zaboravnosti, jesmo li svesni i činjenice da su snaga inspirativnog gejzira i naše lucidnosti ograničeni vremenom, odnosno našim godinama, i da je njihov kontinuirani pad gotovo izvesnost? U tim trenucima, kao fanatici male sakupljačke družine, pronalazimo muze koje će nam pomoći da iscedimo skrivene i davno zaboravljene istine. Međutim, zaludan je to posao, slično nemogućnosti da mravi proizvedu med, ili da vodu zaustavimo nizbrdo, ili da dlanom zaklonimo sunce.

Ovaj spoznajni bol razbija ravnodušje i nanovo utemeljuje našu iskonsku želju za antidotom protiv zaborava – zapisom, knjigom, člankom ili makar pribeležkom na parčetu papira. Da li nemogućnost prisećanja i neminovnost rastakanja naših misli donosi i nameće lakoću i neophodnost pisanja, ili je to samo jedna od najjačih ljudskih potreba za samoispoljavanjem, samodokazivanjem ili iskazivanjem (svojih) istina? Možda je to i (nametnuta) želja da se dosegne, ostvari i sačuva tajna trajanja, bar u sećanjima. Možda je to buntovno i precenjeno nepristanje na zaborav i nemenjanje. „Pamćenje je kroz ljudsku istoriju bilo izuzetak, a zaborav pravilo“, zapisala je u *Oblicima zaborava* nemački egiptolog Alaida Asman.

* * *

Ukoliko prihvatimo da postoje brojni razlozi i stimulusi za pisanje, ostaje nejasno zašto su se naši lekari opredelili za nepisanje i neoglašavanje kao pasivno saučesništvo u svemu najgorem što čini naše živote. Ćutanje i blaženo neznanje se zapatilo na ovim prostorima i pored brojnih (bolnih) istina koje nam darežljivo

i nametljivo donosi osmišljena svakodnevnica. Zašto je većina lekara odlučila da prihvati pasivnu poziciju samounižavanja i bavljenje isključivo sopstvenim životima, verujući da je besmisleno upuštati se u neku vrstu građanske borbe? Zašto lekari ćute na ostrašćenu politizaciju zdravstva, na izvitoperavanje činjenica, na besposledičnu bahatost i nekompetentnost ljudi koji odlučuju o našim životima, na koloplet političkih marifetluka, na evidentne neistine iznete sa najvišeg mesta u hijerarhiji vlasti: npr. da nas, lekare, „izdržava privatni sektor“ ili „planiramo da za tri do četiri godine uđemo u prvih deset u Evropi“ (misli se na kvalitet zdravstvene zaštite)? Zašto lekari ćute na izjave burlesknih falsifikatora realnosti, na epidemiju pogrešnih odluka (npr. zabrana zapošljavanja zdravstvenih radnika!?) koje se (uspešno) maskiraju pompeznim marketinškim aktivnostima ili na farsično ozakonjenje korupcije? Najbolnji odgovor na ova pitanja bio bi: većini lekara, iz različitih razloga, ovakav zdravstveni sistem odgovara. Naime, radi se o sistemu bez vrednovanja obima i kvaliteta rada, bez prave unutrašnje i spoljašnje kontrole, sa trajnim ugovorom o radu i sa mnoštvom mogućih etičkih stranputica. I sve se to dešava u vremenu u kojem su zanemareni porodično vaspitanje i osećaj stida, a neiskorenjenost ljudske pohlepe poprima obrise antičke tragedije. Posebno je pitanje živimo li u vremenu ucenjene ili podmićene elite. Nameće se i drugo pitanje: jesu li konformisti iz akademske zajednice privilegovani sloj društva? Da li je autonomija sopstvene savesti, kao i osećaj slobode i superiornosti, nedostižan cilj čak i za akademske građane? Da li i za njih važi pravilo da su kompromisi i poniženja neodvojivi od svakodnevnog života? Sva ova pitanja postaju deplasirana u Srbiji jer se desilo „čudo neviđeno“: umesto da lekari budu korifeji slobodne misli, akademske čestitosti i promoteri moralnih

vertikala, značajan broj njih postali su propagatori trpeljivosti i udvoričke snishodljivosti.

U ovom kolektivnom igrokazu većina (paralizovanih) lekara pokušava i uspeva da zadrži glumljeni mir, polazeći od pragmatičnog stava da je bolje živeti neupućen u ijednu istinu. A reč je o sveljudskom pravu na znanje i istinu. Etika mere i njena sestra istina, ne smeju da počivaju u pasivnom stanju jer to vodi njihovom progresivnom odumiranju i ljudskom beznađu. Zato je uvek, bar za mene, bilo bolno suočavanje sa društvenim licemerjem, sinkopom, kukavičlukom, samoostvarenim besmisлом i demonima neetičkog ponašanja koji nas okružuju i prožimaju. Pobuniti se protiv svoje ništine važan je deo akademske kulture i etike prosvetavanja – bar tako učimo svoje studente i mlade lekare.

Međutim, vlast uvek želi, podmuklo i planski, da narod balansira između maglovitog pesimizma i izmašanog optimizma, jer to u krajnjoj instanci rezultira u očekivano i poželjno ponašanje anestetizirane osobe. To je usud trpljenja našeg čoveka, ali i superiorna nadmoć i inat vlasti sa falsifikovanom demokratijom i biografijom. A rešenje je tako jednostavno: prizivanje i ponovno uspostavljanje humanističkih ideja i akcija autonomnih intelektualaca i kreativnih inovatora, najbolji je recept za bolne neuspehe i neoprostivo ćutanje. Međutim, skoro svaka, pa i aktuelna vlast, ima isti cilj – da angažovane, kritički sumnjičave intelektualce, koji imaju kapacitet da osmisle i izvedu promene, pasivizira i marginalizuje.

Više od ohrabrenja, a manje od sigurne konstante, prihvatam i odobravam pojavu na javnoj sceni udruženja „Ujedinjeni protiv kovida“ koje čine, pre svega, mladi lekari. Njihovi stavovi nose zrnca smisla u pustinji besmisla. Njihovo buntovno neprištavanje na superiornu nadmoć vlasti koja želi da kontroliše i patronizuje elitu, ubedljivo govori da ne pripadaju strašljivoj

većini koja ćutanje doživljava kao mudrost. Do njihove pojave moj iskustveni (krivomisleći) stav bio je da je naša budućnost, nažalost, samo u individualnoj akciji, ali su me njihova brojnost i odlučnost demantovali. Mi, ubedljivo stariji sličnomišljenici, sada treba da ih uverimo da su za radikalne i kvalitetne promene, pored pameti, znanja i hrabrosti, koje nesporno imaju, izuzetno potrebni strpljenje i vreme. Svako nestrpljenje i ishitrenost mogu da budu kontraproduktivni. Poljska izreka kaže: „Jedna kap katrana može da pokvari bure meda“. Pored toga, stara je istina da je svaki pokret, pa i ovaj, bez organizacije neoperativan, bez teorije dezorijentisan, bez (značajnih) imena neupadljiv. Za divno čudo, kao čangrizavi starac, iskreno verujem u ove mlade lekare, u njihovu kreativnu pobunu i ideje vodilje.

U konačnici, želim samo da opomenem lekare i da izrazim svoje strahovanje da većina ljudi (lekara) u svojoj glavi, svesno ili nesvesno, nosi tuđa mišljenja. Pri tome, nemam ni ja, uvek i za sve situacije, blistave ideje i spasonosne odgovore. Život me je naučio da je posezanje za takvim idejama najčešće najbolji recept za bolne neuspehe. Što je veća ideja, to je manja verovatnoća njene realizacije i to su, u krajnjoj liniji, veći gubici i štete koje će nastupiti u zaludnim naporima da se ona oživotvori. Ali sam zato uveren u mogućnost formiranja kreativnog i slobodnomislećeg jezgra lekara Srbije, koje ima kapacitet, samopoštovanje i spremnost za pokretanje i ostvarenje ozdravljenja našeg zdravstvenog sistema i društva. Iskreno i iskustveno verujem u timski rad istomišljenika, saradnika i saboraca, u aktivizam i kohezivnost najboljih i najumnijih ljudi u najgorim mogućim vremenima. Da li postoji neko drugi, pored elite, ko bi mogao da premosti provalije u stručnim, političkim i moralnim stavovima našeg podeljenog društva? I u 21. veku Srbiji su i te kako potrebni prosvetitelji „da sopstvenim ponašanjem

i praksom ukažu da je moguće u suprotstavljanju mišljenja sačuvati poštovanje za sagovornika, pa i radoznalost da se čuje drugačije mišljenje“ (Vladimir S. Kostić). U „normalnim“ državama ovaj stav bi bio okarakterisan kao anahronizam, ali u našem podneblju on je nasušna potreba zbog evidentne ideološke heterogenosti, neobrazovanosti, zacementirane i ostrasćene isključivosti. Za ovakve i ovolike probleme, IT stručnjaci bi rekli da je neophodno urgentno resetovanje.

* * *

Knjiga ima raznorodnih i svakovrsnih, i sve one manje-više opravdavaju svoje postojanje, noseći pozitivne ili negativne poruke, uzvišene ili prizemne misli, „velike“ ili „male“ istine. Iz većine se nešto može naučiti, izvući neka opomena ili uvideti nadolazeća pretnja. Da parafraziram Bertolda Brehta: jabuka se dokazuje jedući se, pozorište gledajući se, a knjiga čitajući se. Za malobrojne autore najjača i najbolnija poruka je da treba da prestanu s pisanjem. U svakom slučaju, za umne i oprezne ljude nema beskorisnih i nepotrebnih knjiga. Naravno, ovom konstatacijom ne želim da unapred aboliram postojanje ove knjige. Za one koji i pored svih ograničenja, ličnih i društvenih, i dalje pišu ostaje samo jedno suštinsko pravilo: „Obrađujte predmet koji odgovara vašoj snazi“ (Horacije). Nametnuta alternativa pisanju i čitanju knjiga je sveprisutni internet koga su „stvorili pametni ljudi, ali ga koriste i budale“ (Viktor Jerofejev).

Na kraju, pokorno priznajem da ni ja nisam uvek shvatao značaj i domet zapisane ideje, misli ili zablude. Zato je ova knjiga samo hronološki zbir nekih sačuvanih tekstova, bez cenzure i dorade, verovatno sa mnogo praznina i nedorečenosti. Tu su „rani radovi“ puni ideala, iskrenosti, verovanja, agilnosti, zabrinutosti,

površnosti i nametljive didaktičnosti, sve što može da karakteriše mladog „vernika“ koji je u skladu s političkom kulturom tog doba. To je period neobuzdane i plahovite mladosti, koja retko dozvoljava da završimo ono što smo započeli; na kraju krajeva, to je bilo vreme nametnute i opšteprihvaćene ozbiljnosti i iskrenog verovanja. Sva narativna tkanja i ideje dužnosti tada su interferirali u jednu (zadatu) tačku, tzv. samoupravni socijalizam. Gledano sa ove distance, jedino je nesporno da smo imali brojne prilike da iznesemo svoje mišljenje i da smo bili u mogućnosti da „izađemo iz prvog lica množine“ (Dragan Velikić). Sve ostalo, pa i naša zrelost i kritičnost, tekstovi puni felera tipičnih za mladalačku aroganciju, podložno je diskusiji i opovrgavanju. Kasniji tekstovi, posle skoro tri decenije pauze, kada smo ostali bez čvrstih istina u koje se može verovati, realniji su, kritičniji, složeniji, ali bez optimizma i „mladalačke“ energije. Često sam imao utisak da sam ubedljivo najočajniji među brojnim očajnicima. Sledstveno tome, surovo se nametalo i večito pitanje (kod) nadobudnih i precenjenih veličina: zašto pripadam ljudima koji nešto znaju, ali malo toga mogu? Najčešće je to posledica nekritičkog precenjivanja sopstvenih dometa i mogućnosti, iz kog vrlo lako upadamo u sferu apatije i samoosporavanja. Ili, kako je Vladeta Jerotić jezgrovito iskazao suštinu i dvojnost, odnosno višeslojnost čoveka: „Čovečija ličnost je u svakom trenutku svog postojanja strahovito složena i jezivo beskrajna. Stoga je i veličanstveno i opasno biti čovek.“ Skromno bih dodao, ako još taj čovek ima i realnu moć u svojim rukama, koja natkriljuje naše slabosti i neodlučnost, samo je nebo granica. Međutim, većina nas nije dotakla ni troposferu.

Zato ova knjiga može biti i opomena za umne, vredne i pismene ljude. Pišite oslobađajuće i usrećujuće poruke, promovišite različitost i dragocenu sumnju, prepunite fioke sećanja, udahnite život

hartiji, jer ko zna koliku će opojnu vrednost ili privlačnu gorčinu imati ti tekstovi u budućnosti. Za spaljivanje knjiga, vatru i grejanje sopstvenih ruku ili sujete, uvek će postojati brojne i izazovne mogućnosti. Šibica će uvek biti na dohvat ruke, ili će je neko rado dodati – verovatno najgori među nama.

Blagonakloni čitaoci, pasionirani poklonici pisane reči i potencijalni pisci, nemojte se plašiti očekivanih grešaka i predvidljivih zabluda, one su neminovnost u svojoj brojnosti i surovosti. Olakšavajuću poruku, koja nas u startu oslobađa odgovornosti i ovozemaljskog tereta, zapisao je Petar Petrović Njegoš: „Ni drveta bez grane, ni čovjeka bez mane“. Tu je i surova relativizacija usvojenih istina koju je nonšalantno izneo veliki Duško Radović: „Ko želi da je stalno u pravu mora često menjati mišljenje“. To je početak i kraj svih istina na ovoj planeti ili samo pokušaj odgovornih intelektualaca da racionalizuju samosvojni stav o komplikovanosti života. Na nama je da se slobodno opredeljujemo kojim ćemo putem ići, birajući svoju putanju i budućnost prema sopstvenoj savesti i uverenjima koje gajimo.

Bilo kako bilo, neka pisana, zavodljivo hipnotična reč zagospodari nama kao blagotvorni i isceliteljni medikament. Pri tome, kritičko razmišljanje i uvažavanje snage argumenata moraju biti naši svetionici i kameni međaši. Međutim, nemojte očekivati pohvale i lovorike od strane bilo koje vlasti, jer „knjige su opasne, one stvaraju iluziju o lakoći kojom bi se stvari mogle izmjeniti“ (Meša Selimović).

I na kraju, ono što su nekada bile hetere u antičkoj Grčkoj – družbenice, prijateljice, obrazovane žene, znalci književnosti i muzike, podrška i zaštita u nevremenu – danas bi to mogle da budu dobre knjige. Ili je to još jedna moja zabluda u dugačkom nizu.

Vakcinacija i estradni lekari

Dolaskom efikasnih i bezbednih vakcina, što je fantastičan, gotovo nestvaran rezultat savremene nauke, stvoreni su realni preduslovi za obuzdavanje i stavljanje pod punu kontrolu tekuće kovid-19 pandemije. U Srbiji je to moguće već tokom prve polovine 2021. godine ukoliko se dostigne kolektivni imunitet od 80 do 85 odsto zaštićenih punoletinih osoba, što vakcinom, što usled preležane infekcije. Naravno, sve zavisi od dostupnosti vakcine (sada je situacija u Srbiji izuzetno dobra), kao i od odziva stanovništva na vakcinaciju koji nije, nažalost, zadovoljavajući. Potvrđuju se ranije pretpostavke da je samo jedna petina građana, bez ikakve rezerve, spremna da se vakciniše i da je velika većina neodlučna, zbunjena različitim (pogrešnim) informacijama i rešena da „sačeka“. Najlakše je za to optužiti delovanje antivaksera, čiji se značaj (namerno) precenjuje. Međutim, problemi su u „našem dvorištu“. Stari Rimljani su govorili: „Nullus effectus sine causa“ (nema posledice bez uzroka), i ova izreka se jasno potvrđuje kroz trenutne uzroke koji generišu nedovoljan odziv na vakcinaciju.

Prvo, trenutna situacija nedovoljnog odziva na vakcinaciju je posledica višegodišnjeg stručno neubedljivog, defanzivnog i nekreativnog odnosa zdravstvenog sistema i zdravstvenih radnika prema značaju vakcinacije. Pretrpani tekućim birokratskim obavezama, sa težištem rada na dijagnostici i lečenju (kurativi), lekari su nedovoljno pažnje i vremena posvećivali edukaciji stanovništva i oživotvorenju preventivnih mera

u svakodnevnom životu. Nisu medicina samo *imaging* centri, skupi i efikasni inovativni lekovi ili impresivni i višesatni hirurški zahvati koji se graniče sa čarobnjaštvom. Medicina bi trebalo da bude, pre svega, svakodnevna, mukotrpan, osmišljen i produktivan preventivni rad lekara primarne zdravstvene zaštite i lekara iz instituta i zavoda za javno zdravlje.

Bitna karika u borbi protiv pandemije je i edukovano stanovništvo, naoružano empatijom i tolerancijom, koje se kreće u jasno i dobro zacrtanom koordinatnom sistemu protivepidemijskih mera i koje, sa pokrićem, veruje zdravstvenim radnicima i sistemu rukovođenja tokom pandemije npr. Kriznom štabu i vladi. Poslednjih nedelja izraženi su do neverovanja egoizam pojedinaca, samoviđenje problema i neminovna samobmana, kao i opšteprisutno nepoverenje, pre svega, u Krizni štab. I naše iskustvo iz tekuće pandemije jasno ukazuje da iza edukacije i obaveštavanja građana ne treba da stoje ličnosti iz sfere politike, već pažljivo odabrani zdravstveni radnici sa stručnim autoritetom i kvalitetnim medijskim nastupom.

Drugo, zabluda je da svi lekari mogu kompetentno govoriti o stručnim aspektima vakcinacije jer to zahteva, kao i u drugim oblastima medicine, lično iskustvo, užu edukaciju i primenljivo znanje. Takođe, zabluda je što pojedini lekari svoje (ne)opravdane sumnje u efikasnost i bezbednost pojedinih vakcina žele da podele sa laicima, kao da će im oni pomoći u pronalaženju istine. Rezultati su zbunjenost i neodlučnost građana, na jednoj strani, i jeftina popularnost tih lekara, na drugoj strani. Podsećam da je među nama stručnjacima sve podložno opovrgavanju, „sumnjajući dolazimo do istine“, ali da postoje mesta za razjašnjenje svih mogućih stručnih i brojnih nedoumica, npr. katedre na medicinskim fakultetima, stručna udruženja i sekcije Srpskog lekarskog društva.

Posebnu zabunu, sa pogrešnim informacijama, činili su pojedini mediji angažujući lekare koji nisu edukovani, niti imaju iskustvo iz oblasti epidemiologije, virusologije, imunologije ili infektologije, ali sa jakom željom za samoispoljavanjem i samopromocijom (sveprisutna estradizacija lekarske profesije). Zbog toga mi još više nedostaje očekivana i poželjna aktivnost Lekar-ske komore Srbije. Neprihvatljiva je njena „zavera ćutanja“.

Treće, kao utisak, a manje kao činjenicu, ističem da me je protekli period ponovo uverio da u našoj sredini svi o svemu pričaju i svi o svemu znaju, pa i o vakcinama i vakcinaciji što je isključivo stručno pitanje za meritorne osobe. Neverovatno je koliko imamo eksperata, zahvaljujući informatičkoj pismenosti, po svim stručnim pitanjima iz bilo koje oblasti medicine.

Četvrto, prenatlašeno je, predozirano i kontraproduktivno učešće političara u definisanju protivepidemijskih mera i tumačenju rezultata. Ekstremni stavovi od trijumfalizma i narcisoidnosti („najbolji na svetu“) do dovođenja u sumnju svih uspešnih mera (npr. izgradnja novih bolnica, odlična organizacija vakcinacije), unosili su dodatne podele i sumnje kod građana sa oštro suprotstavljenim i isključivim političkim opcijama. Nažalost, politika je odavno kontaminirala zdravstveni sistem i zdravstvenu politiku u našoj zemlji.

Peto, zabluda je da iza tzv. antivakcinalnog lobija ili na suprotnoj strani zagovornika vakcinacije, iz čisto ekonomskih razloga, stoje pojedine farmaceutske kuće. Činjenice je da u tim kućama rade naše kolege (lekari, farmaceuti, molekularni biolozi, biohemičari itd.) sa usvojenim etičkim principima i pod strogom internom i eksternom kontrolom, da neke farmaceutske kuće proizvode i lekove i vaccine, da su cene vakcina višestruko niže nego lekova i da sve kontrolišu i proveravaju nacionalna stručna regulatorna tela, komisije i fondovi.

Šesto, činjenica je da virus ne prašta, niti je bolećiv prema nama, našim slabostima, neznanju i neodlučnostima. Međutim, užasava me činjenica da smo se navikli i postali potpuno indiferentni na ogroman broj (neopravdano) zaraženih i (neprihvatljiv) broj preminulih koji je, po svemu sudeći, značajno veći. Gde smo, i kada smo, kao duštvo izgubili saosećanje? Gde je empatija, stvarna a ne deklarativna, prema zdravstvenim radnicima koji mesecima sagorevaju na poslu dovodeći svoj život u neposrednu opasnost? Ljudima treba objasniti da brinući o svom zdravlju prihvatajući vakcinaciju, brinu i o zdravlju svojih najbližih, ali zašto ne reći i nepoznatih sugrađana na koje mogu preneti (smrtonosnu) infekciju. Vakcinacija jeste lični akt razuma i odgovornosti za svoje zdravlje, ali i akt saosećanja i brige za druge.

Politika, 8. maj 2021. godine

Značaj infektivnih bolesti u 21. veku sagledan kroz prizmu pandemije kovid-19

Infektivne bolesti mogu biti paradigma vremena u kojem živimo. Naime, na jednoj strani su mnogobrojni i višeznačni problemi koje infekcije svakodnevno donose (epidemiološki, klinički, terapijski, ekonomski, socijalni, etički, pravni), a na drugoj strani su naše mogućnosti da se tim izazovima efikasno suprotstavimo i da ih, manje-više uspešno, držimo pod kontrolom (nespecifične i specifične preventivne mere, sofisticirana dijagnostika, moćna antimikrobna terapija). Ova ravnoteža opstaje decenijama, ali je u suštini krhka i promenljiva zahvaljujući, pre svega, nerazumnom ponašanju i aktivnostima ljudi: nesprovođenje vakcinalnog programa, široka i nekritička upotreba antibiotika, ekološke promene, trgovine divljim životinjama, krčenje šuma i uništenje staništa životinja, redistribucije vektora koji prenose infektivne agense, neefikasni i nespripremljeni zdravstveni sistemi itd.

Stara je istina da celo čovečanstvo pliva u istom „mikrobnom moru“, kao i da je koevolucija patogenih mikroorganizama i njihovih domaćina makroorganizama (ljudi, životinje) uvek uzajaman proces neizvesnog ishoda. Od 1989. do 2019. otkrivena su 34 nova mikroorganizma koji uzrokuju značajan morbiditet i mortalitet u humanoj populaciji, npr. hepatitis C virus, virus Sin Nombre, humani herpesvirus-8, virus Nipah, virus Handra, SARS koronavirus, Ehrlichia chaffeensis itd. U ovom trenutku, bar tridesetak virusa (virus gripa, enterovirusi, virus

Zapadnog Nila, virus denga groznice, virusi ebola i marburg groznice, neki hantaa virusi itd.) imaju epidemijski potencijal i nalaze se „na čekanju“.

Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je početkom 2019. navela deset globalnih javno zdravstvenih problema na našoj planeti, od kojih su čak šest u vezi sa infektivnom patologijom: grip, denga, ebola, HIV, antimikrobna rezistencija i smanjen obuhvat stanovništva vakcinacijom. Posle toga, SZO je objavila da zdravstveni sistemi država moraju biti spremni zbog moguće pojave „agensa X“, bez bližeg i neophodnog objašnjenja o čemu se radi. Pretpostavljam da su eksperti mislili i na novodokazane korona viruse koji su kroz dve „pokazne vežbe“ dokazali da uzrokuju i teške infekcije donjih respiratornih puteva sa letalitetom od 10 do 35 odsto. Naime, epidemije SARS-CoV (2002) i MERS-CoV (2013) jasno su ukazale da se virus korona promenio i da su genetičke promene dovele do većeg stepena njegove patogenosti, odnosno virulencije. Ostalo je nejasno zašto se posle ovih epidemija i pretećih upozorenja stalo na započetim istraživanjima mogućeg antivirusnog leka i izradi vakcine. Zbog potcenjivačkog i ignorantskog odnosa prema značaju infektivne patologije u humanoj medicini i tekućih samoobmana o našoj superiornosti nad mikroorganizmima, generalno gledano, nismo bili spremni za pandemiju: organizaciono, kadrovski, prostorno i materijalno.

Zato mi nismo samo žrtve pandemije, već i njeni uzročnici i saučesnici. Ovoj svojevrsnoj autodestrukciji kumovali su i dalje kumuju neznanje, površnost, neozbiljnost, neodgovornost i neblagovremenost delovanja. Na drugoj strani, postoji opštepoznat „kalauz“, odnosno putovođa za svaku pandemiju, a to su znanje, dobro organizovan zdravstveni sistem, nove tehnologije i sveprisutna odgovornost stanovništva.

Poznato je da se pandemija sa novootkrivenim virusom ne može izbeći, ali zato možemo da biramo protivepidemijske mere s kojima ćemo se najbolje suprotstaviti eksplozivnom širenju infekcije. Jedna od bitnih karika uspešnog delovanja je pravilan *tajming*, odnosno stručno i promišljeno odabiranje protivepidemijskih mera u jedinici vremena da bi se postigao željeni cilj – obuzdavanje pandemije sa što manje ljudskih žrtava. Druga bitna karika je edukovano stanovništvo, naoružano empatijom i tolerancijom, koje se kreće u jasno i dobro zacrtanom koordinatnom sistemu protivepidemijskih mera i koje veruje zdravstvenim radnicima i sistemu rukovođenja – Kriznom štabu, Vladi... Ne zaboravimo da Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti RS kompletno predlaganje i odlučivanje tokom pandemije, u oblasti zdravstvene politike, ostavlja Institutu za javno zdravlje RS, Republičkoj stručnoj komisiji za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti i ministru zdravlja, kao personifikaciji vlasti. Takođe, kao utisak, a manje kao činjenicu, ističem da me je protekli period ponovo uverio da u našoj sredini svi o svemu pričaju i svi o svemu znaju. Neverovatno je koliko imamo eksperata po svim stručnim pitanjima iz bilo koje oblasti medicine. Zbog toga mi nedostaje očekivana i poželjna aktivnost epidemiološke sekcije SLD, Zdravstvenog saveta ili Lekarske komore Srbije.

Hroničan problem tokom ove pandemije su, između ostalog, pogrešne ili neprimenjene protivepidemijske mere u vremenu koje je „vapilo“ za blagotvornim, primenljivim i efikasnim odlukama. Zato su stručne odluke, kao proizvod kompromisa medicinskog i nemedicinskog dela KŠ, pokazale svoje naličje: nedovoljnost ili zakasnelost i, u krajnjoj instanci, neefikasnost. Takođe, ceo koncept protivepidemijskih mera je bio pogrešan, jer se isključivo svodio na iznuđene mere (tzv. *post festum*

medicina), a ne na mere koje idu u susret nadolazećim i prepoznatljivim problemima. Naravno, to se, manje-više, desilo i gotovo svim evropskim zamljama.

Brojna negativna iskustva tokom pandemije nateraće nas da shvatimo da su noseći stubovi humane medicine preventivne grane (epidemiologija, higijena, socijalna medicina, mikrobiologija itd.) uz neupitno divljenje prema kardiologiji, hirurgiji ili ginekologiji. Dominantan koncept nedovoljno efikasne i skupe „posledične medicine“ treba pod hitno zameniti medicinom koja primarno ide u susret nadolazećim, prepoznatljivim i predvidljivim problemima. Takođe, stav pojedinih uticajnih krivomislećih političara o neophodnosti „pronalaženja balansa“ između broja obolelih, odnosno umrlih i ekonomije (tačnije dela uslužne delatnosti!) nemoguć je i neprihvatljiv za zdravstvene radnike („Apsolutno ću poštovati ljudski život od početka“, savremena verzija Hipokratove zakletve, Ženeva, 1946). Posle svega ostaje otvoreno pitanje: da li je zdravlje stanovništva, pored nataliteta i obrazovanja, noseći stub svakog zdravorazumskog društva ili se i tu, u međuvremenu, nešto promenilo u korist profita nekih uslužnih delatnosti?

Govoriti o „pobedi“ nad SARS-CoV-2 infekcijom je netačno i cinično, jer se radi o najvećem porazu savremene civilizacije na globalnom nivou zbog neznanja, nespremnosti, neodgovornosti, površnosti i neodlučnosti država, zdravstvenih sistema, farmaceutskih kuća i, ponajmanje, SZO. Da je bilo više pameti („čovjek koliko zna toliko i može“) i slušanja, ova pandemija bi protekla sa mnogo manje žrtava, da ne govorim o drugim problemima iz oblasti mentalnog zdravlja, ekonomije, obrazovanja, kulture, međuljudskih odnosa... Zato je ovo vreme teškog poraza i regresije, bez obzira na velelepnot tekućih naučnih

dostignuća i grandioznu borbu zdravstvenih radnika. Neupitni uspjesi, sa dalekosežnim dometima, jesu izgradnja novih kovid bolnica i blagovremena nabavka vakcina sa odličnom organizacijom sprovođenja vakcinacije. Dolaskom efikasnih i bezbednih vakcina, što je fantastičan rezultat savremene nauke, stvoreni su realni preduslovi da obuzdavanje i stavljanja pod potpunu kontrolu tekuće pandemije tokom ove godine.

Šta dalje?

Planeta je postala globalno selo, državne granice su otvorene, ljudi putuju ili migriraju i evidentno je „prelivanje“ različitih infekcija iz regiona u region. I ovaj virus je, kao i oko 3500 pre njega, preskočio barijeru vrste i ušao u humanu populaciju i mi smo sada za njega „slepa ulica“. Kao i brojni animalni virusi, on će se prilagoditi novonastaloj situaciji koja će mu omogućiti razmnožavanje i opstanak, verovatno, bez značajnijeg letaliteta.

Zato mudrost, iskustvo i znanje nalažu veliku opreznost i spremnost zdravstvenog sistema da razume svet mikroorganizama, da sačuva postojeću ravnotežu između makro i mikroorganizama, da razvija, pre svega, preventivne mere u sprečavanju i suzbijanju infektivnih bolesti i, na kraju, da efikasno dijagnostikuje i leči akutne i hronične infektivne bolesti.

Po okončanju pandemije, neophodna je svestrana analiza tekućih grešaka i pozitivnih rešenja sa dugoročnim planovima za delovanje svih aktera zdravstvenog sistema – Ministarstva zdravlja, Fonda za zdravstveno osiguranje, Zdravstvenog saveta Srbije, instituta i zavoda za javno zdravlje, Srpskog lekarskog društva, Lekarske komore Srbije... U suprotnom, pitanje je samo vremena kada će nas nova/stara epidemija neke infektivne bolesti zateći nespremne i začuđene.

Tekuća pandemija SARS-CoV-2 infekcije ponovo je dokazala koliko Srbiji nedostaje nova, moderno organizovana, materijalno opremljena i kadrovski ojačana Infektivna klinika KCS, a to isto važi i za ostale infektivne klinike i odeljenja u Srbiji. I ova epidemija učvrstila je moje ubeđenje, koje iznosim dvadesetak godina, o značaju i neophodnosti bržeg razvoja Instituta za virusologiju, vakcine i serume „Torlak“, kao krucijalnog faktora u dijagnostici i prevenciji infektivnih bolesti.

REVIEW 2021 (Kopaonik biznis forum, 24-27. maj 2021.)

Pobeda, poraz ili nešto treće

Samozaslepljujući trijumfalizam da ćemo „pobediti“ virus korone, što zdušno promovišu pojedini političari, nenadano su podržali i pojedini sličnomišljenici iz SANU na nedavnom simpozijumu „Covid-19 pandemija: poruke, nova saznanja i dileme“. S glumljenim mirom prihvatam da je nedovoljno znanje o biološkim osobinama virusa pečat naše sudbine, ali uvaženi akademici bi morali da znaju da eradikacija infekcije SARS-CoV-2 nije realan i ostvariv cilj.

Za početak, dovoljno je znati da virusi imaju superiorne biološke osobine: brojnost, raznovrsnost, otpornost i prilagodljivost. Drugo, naučna istina je da celo čovečanstvo pliva u istom „mikrobnom moru“, da je pandemija prirodan proces, pri čemu je koevolucija patogenih mikroorganizama i njihovih domaćina (makroorganizama) uvek uzajaman proces, najčešće s uspostavljenom biološkom ravnotežom. Činjenica je da je naša planeta postala globalno selo, da su državne granice (napokon) otvorene, da ljudi putuju ili migriraju i da je moguće „prelivanje“ različitih infekcija iz regiona u region, iz države u državu. I ovaj virus, kao i oko 3500 pre njega, preskočio je barijeru vrste i ušao u humanu populaciju i mi smo sada za njega „slepa ulica“. Kao i brojni animalni virusi, on će se prilagoditi novonastaloj situaciji što će mu omogućiti lakše prenošenje, razmnožavanje i vremenski neograničeni opstanak. Sve to govori da virus nije „porazen“, odnosno da je on već ostvario svoj jedini biološki cilj – vremenski neograničeno razmnožavanje uz nizak letalitet svojih domaćina.

Buntovno ne pristajem i da smo poražena strana tokom ove pandemije, ne zbog veličanstvenih dometa savremene nauke, kvalitetnog rada zdravstvenog sistema i samopregora („sagorevanja“) zdravstvenih radnika, već zbog toga što ovde nije reč o sportskom takmičenju ili političkom nadmudrivanju. Jednostavno, na delu je tragedija episkih razmera s tri ogromna, ne samo medicinska problema. Prvo, i preliminarni broj preminulih (skoro 7000) je ogroman; izgubili smo neuporedive i nedostižne ljudske gromade u svim oblastima samopotvrđivanja i očovečenja. Drugo, brojna su i raznovrsna posledična stanja posle preležanog kovida 19, pa i po život ugrožavajuća patološka stanja sa značajnim skraćanjem života. Takođe, prva istraživanja ukazuju da preko 40 odsto bolesnika, posle dva meseca od početka bolesti, imaju znatno snižen kvalitet života. I treće, značajnom broju ne-kovid bolesnika, sve vreme pandemije, uskraćeni su pravovremena dijagnostika i blagovremeno lečenje. Zato ne treba da čudi podatak da je tokom 2020. godine umrlo 9600 ne-kovid bolesnika više nego 2019. godine. Međutim, treba da nas čudi činjenica da privatne zdravstvene ustanove nisu uključene u dijagnostiku i lečenje ne-kovid bolesnika tokom pandemije, a što omogućuje Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (članovi 21 i 51). Pravu težinu i značaj ovog problema sagledaćemo u godinama koje dolaze.

Poznato je da se pandemija sa novootkrivenim virusom ne može izbeći, ali zato možemo da biramo protivepidemijske mere kojima ćemo se najbolje suprotstaviti širenju infekcije, dužini trajanja pandemije i broju epidemijskih talasa. Dosađajna iskustva govore da se tokom pandemije obično zarazi od 15 do 35 odsto stanovništva naše planete. Činjenica je da ovu pandemiju, na globalnom nivou, nismo dočekali spremni: organizaciono, prostorno, materijalno i kadrovski.

Novootkriveni virus (SARS-CoV-2), s kojim se suočavamo već drugu godinu, sigurno neće biti i poslednji u ovom veku. Samo kod slepih miševa dokazano je novih šest virusa korona. Zato mudri i pragmatični ljudi, posle krupnih tektonskih poremećaja kakve su pandemije, naprave sveobuhvatnu analizu i izvuku pouke. Neophodna je svestrana analiza tekućih grešaka i evidentnih uspeha s dugoročnim planovima za delovanje svih aktera zdravstvenog sistema u budućnosti – Ministarstva zdravlja, Zdravstvenog saveta Srbije, instituta i zavoda za javno zdravlje, Srpskog lekarskog društva, Lekarske komore Srbije, Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje itd. Neophodno je dodatno kadrovsko i materijalno jačanje, pre svega preventivnih grana medicine. Potrebni su potpuno nova organizacija infektološke službe Srbije, novi namenski prostori opremljeni najsavremenijom opremom i značajne promene u edukaciji infektologa. U suprotnom, pitanje je samo kada će nas nova pandemija infektivne bolesti zateći nespremljene i začuđene.

Za budućnost predviđam jednu krhku ravnotežu između mikroorganizama i makroorganizama. Nerazumne ljudske aktivnosti, samodovoljnost i atrofija lične i kolektivne odgovornosti mogu dovesti do poremećaja te ravnoteže na našu štetu: na primer, globalno zagrevanje, krčenje šuma i redistribucija vektora, nekritička upotreba antimikrobnih lekova, smanjen obuhvat stanovništva vakcinacijom, (biološki) ratovi, prisilne migracije, osiromašeni zdravstveni sistemi, nedovoljno kontrolisani eksperimenti u laboratorijama itd.

Hoću da verujem da će se ljudi napokon prizvati pameti i učiniti sve da svom potomstvu izgrade i ostave sigurnu budućnost. Ono što me plaši je uverenje da je čovek biće sa urođenom greškom koje brzo zaboravlja i da je često „heroj“ propuštenih prilika. Očito je u njegovoj prirodi da pravi i ponavlja greške,

tvrdoglavo i infantilno, uz nerazumno precenjivanje svoje snage i značaja. Utešno je iskustvo utemeljeno u istoriji, da često iz tih grešaka i kataklizmi proističe katarza i, najčešće, prolazno opamećivanje, preoblikovanje načina življenja, a izuzetno retko, za zrele nacije, i kratkotrajno Periklovo doba.

Politika, 22. jun 2021. godine

3

Umiritelj

Da li je pisana reč snaga i alatka bespomoćnih ljudi?

Da li je sećanje omiljena razonoda poraženih?

Ne želim da poslednje poglavlje, pogotovo deo koji se odnosi na moj neuspešan rad u Lekarskoj komori Srbije, bude muzejski neaktivni eksponat mrtve prošlosti. Takođe, ne mislim da je ovo idealan trenutak za prizivanje reminiscencija, ispovedanja i ispraznog propovedanja, niti za slanje jalovih pouka i preporuka. Želim samo da istaknem da je na nama da se slobodno opredeljujemo kojim ćemo putem ići, svesno birajući svoju putanju i budućnost prema sopstvenoj savesti i uverenjima koje gajimo. Pri tome, iskustvo me je naučilo da je naš život pun raskrsnica, koje mi i ne prepoznamo, i da vrlo često zagazimo u „pogrešnu reku“. Drugi aksiom se svodi na večito pitanje: da li se mogu dešavanja i procesi iz prošlosti ocenjivati aktuelnim sistemom vrednosti? Da li samoviđenje, bez spoljnih korektivnih faktora, neminovno vodi u samoobmanu?

Krajem jula 2014. godine, kada sam postao predsednik Lekar-ske komore Srbije, duboko sam zagazio u tu pogrešnu reku, iz koje sam samo posle nekoliko meseci izašao „mokar“ i pora-žen, i kao čovek, i kao lekar.

Tada sam na osnovu pogrešnih i, možda, zlonamernih infor-macija o stanju u LKS, uveren u ispravnost, smislenost i svr-sishodnost svog angažovanja, nevoljno prihvatio kandidaturu za predsednika. Na tajnom glasanju, posle mog spontanog i obećavajućeg govora, izabran sam u prvom krugu glasanja, ne shvatajući da sam time mnogima pokvario već postignute spo-razume i planove. Prihvatam da su sukobi u prirodi ljudskih odnosa, da ljudi različito gledaju na probleme, da kao narod baštinimo hajdučko-uskočku tradiciju, ali bio sam konsterni-ran trima činjenicama: da se zbog lične koristi krši Statut LKS, da se partijska pripadnost stavlja iznad interesa lekara i da je novac glavni motivacioni faktor angažovanja. Svi moji predlozi za suštinske statutarne promene (npr. na izbore je izlazilo samo oko dva odsto lekara!), neophodnost volonterskog rada, tro-šenje novca za stipendiranje mladih lekara bez zaposlenja itd. nailazili su na prećutno odbijanje. Animizitet prema lekarima iz Beograda, tajno dogovaranje regionalnih komora, separati-stičke tendencije pojedinih lekara iz Vojvodine itd., bili su deo svakodnevnog folklor a i uništili su svaku mogućnost zdravo-razumskog delovanja u korist svih lekara Srbije. Apsurdnost statutarne situacije se ogledala i u tome da je svaki predlog predsednika morao da odobri upravni odbor LKS, a da je pred-sednik morao da potpiše svaki račun, bez obzira što se, vrlo često, radilo o neprihvatljivom trošenju novca. Obično u našim životima egzistira nemogućnost da se sve objasni, ali je ovde sve bilo kristalno jasno i svodilo se na surovu realnost: predsednik nema nikakva suštinska prava, ali je pred lekarima i Državom

jedini odgovoran za enormno trošenje novca i brojna putovanja po svetu bez realnog pokrića. Razjašnjenja radi, svakom lekaru je svakog meseca uzimano 0,8 odsto od ličnog dohotka, tako da je skoro 5 miliona evra (u dinarima) bilo oročeno u bankama, a na računima je svakog dana bilo nekoliko miliona dinara. Takvo finansijsko stanje nisu imale ni najbolje privatne firme. Gledajući finansijske izveštaje iz prethodnih godina, video sam da su pojedinci iz rukovodstva LKS, na osnovu raznih aktivnosti, „zarađivali“ i preko 2 miliona dinara godišnje.

Sumnja i rezignacija uvek nas vraćaju na početak priče: ono što se grbavo rodi, teško se ispravi. Statut je bio pun (namernih) grešaka, manjkavosti i nedorečenosti, a za njegovu promenu potrebni su bili glasovi onih kojima je takav Statut odgovarao. To je početak i kraj ove neslavne priče.

Moj Plan i program rada nije ni razmatran na Skupštini LKS, jer su u dnevnom redu (ocean svaštarija!) dobile prednost tekuće razmirice i obračuni suprotstavljenih regionalnih komora. Istine radi, razmatrala ga je Regionalna komora Vojvodine, mada nije imala statutarno pravo na to, i odbila ga sa prepoznatljivim političkim značenjem. Napušten od kolega, gotovo sam i bespomoćan, poražen od najbližih saradnika, podneo sam neopozivu ostavku 24. februara 2015. godine. Dobronamerne ideje o neprikosnovenosti i nepovredivosti kolegijalnosti, volonterskom radu, prosvetivanju, odgovornosti i pomirenju unutar struke, nisu imale realno utemeljenje u vremenu, tekućoj politici partija na vlasti i, što je najbolnije, u shvatanjima i delovanju većine lekara u rukovodećim telima LKS.

Jedna moja (pogrešna) odluka o ulasku u rukovodstvo LKS, odmah je iskorišćena od strane rukovodstva Kliničkog centra Srbije i Ministarstva zdravlja da budem smenjen sa mesta direktora Klinike za infektivne i tropske bolesti KCS. Objašnjenje za

smenu je bilo da se radi o „sukobu interesa“, mada je svima bilo jasno da direktor klinike unutar KCS nema nikakva suštinska prava u oblasti samostalnog odlučivanja, a da sam posao direktora esnafskog udruženja obavljao bez materijalne nadoknade. Agencija za borbu protiv korupcije, u pismenoj formi, potvrdila je da to nisu funkcionerske dužnosti, te da „nisu nadležni za davanje mišljenja“. Novinari su izneli priče da je neko procenio da sam „politički nepodoban“ i „neposlušan“. Intimno, složio sam se sa tim sagledavanjem problema. Tada je na scenu stupio i savremeni (srpski) ostrakizam, bez pisanja na crepićima i ljušturama školjki, bez neophodnih 6000 glasova, ali sa sličnim efektima. Na primer, isključen sam, između ostalog, iz lokalnih i republičkih stručnih komisija, a uvodna izlaganja i predsedavanja na stručnim sastancima počela su da me „zaobilaze“. Ne znam zašto sam se u tom vremenu nepripadanja, ograničene spoznajne moći i nametnute izolacije setio davno pročitanoг romana „Mrtve duše“, ruskog pisca ukrajinskog porekla Nikolaja Vasiljeviča Gogolja. Uteha je u tome, kao lični žig krivice, što je svaki čovek sazdan, pre svega, od svojih izbora, pravih ili najčešće pogrešnih. Kasno prepoznate greške i naknadna pamet neraskidivi su deo naše svakodnevice i folklor.

Svestan odgovornosti reči, ali i njene nemoći na Balkanu, začutio sam i povukao se iz izgubljenih bitaka. Natavak pisanja članka za „Politiku“ i „NIN“ bio je iniciran željom da se obruč izolacije probije i pogleda na onu stranu gde sunce i dalje putuje; ujedno to je bio i sigurnosni ventil na „loncu nezadovoljstva“ tekućom situacijom u srpskom zdravstvu, položajem zdravstvenih radnika i njihovim upornim i glasnim ćutanjem. Pri tome, potencijalne teme su brojne, aktuelne i, nažalost, inspirativne; samo jedna činjenica zahtevala bi višednevnu antropološku raspravu – živimo u zemlji gde je vojni budžet pet puta veći od

budžeta za zdravstvo (!?). Međutim, ljudi se osećaju komfornije sa rigidnim i jednoznačnim tumačenjem značaja vojske, a celokupan taj koncept lišen je nijansi i opravdanih sumnji.

Ostala je samo gorčina u meni, jer sam posle višemesečnih napora uspeo da pribavim saglasnost (Kliničkog centra Srbije, Instituta za javno zdravlje Republike Srbije i Ministarstva zdravlja) i početna finansijska sredstva za početak izgradnje nove Klinike za infektivne i tropske bolesti. Narednih šest godina elaborat i odluke o novoj klinici proveli su u nečijoj fioci u fazi hibernacije. Daleko od toga da smatram kako je imenovana „maćeha“ odreagovala na moju kritiku, bila bi to precegnjena ideja, ali se krenulo u renoviranje Klinike. Da li je to bilo promišljeno, plansko ili iznuđeno rešenje, to više nije tema za akademsku raspravu. „Kada se kuća sruši, kada ostanu razvaline, ono što jedino ostaje jeste ideja gradnje“ (Martin Hajdeger, nemački filozof).

Pošto svaka „čša žuči ište čašu meda“, priča o mojoj fakultetskoj generaciji, našem okupljanju i druženju svake druge subote u mesecu junu, oplemenjuje i osmišljava lepotom i dobrotom ova vremena. Za moju generaciju, garantujem svim svojim bićem, ne važi ukorenjena istina da u smutnim vremenima „smrdljivo bure i najbolje vino pokvari“. Jednostavno, ovde se radi o generacijskom susretu sa sudbinom, iskrenom veličanju mladosti koje je, samo po sebi, mitsko doba. Zato je ova lepa i poučna priča ostavljena za sam kraj knjige.

Ukazujem, pre svega mladim čitaocima, da su istorijske paralele veoma zavodljiv pristup u tumačenju nekih pojava i problema iz prošlosti, ali i da su veoma klizav teren sa brojnim stranputicama. Konkretno gledano, da li se mogu dešavanja i procesi iz naše studentske prošlosti 70-ih godina ocenjivati aktuelnim sistemom vrednosti? Da li je to moguće i realno u

vremenima gde su prognani humanizam zamenili filantropija i milosrđe, kada se normalizuje nenormalno ili kada je povijanje glave deo kolektivnog mentaliteta? Naravno, nemam prave i spasonosne odgovore na ta pitanja, ali iskreno prihvatam da je gotovo sve podložno opovrgavanju, pa i naša „studentska faza“ života. Ono što ne dovodim u pitanje je da je taj period obeležila, pre svega, bezbrižnost življenja i studiranja. Možda je to jedina reč koja najpribližnije opisuje naše profesionalno, socijalno i mentalno stanje u tim vremenima. Verovatno je tada nastala čuvena izreka naših (ne)opravdano zabrinutih roditelja: „Tvoje je samo da učiš“.

Priznajem, većina nas je tada iskreno usvojila stav da se socijalizam temelji na veri u čoveka, kao biću empatije i altruizma. Zbog toga smo se uvek svojski (ne)uspešno trudili da „reke budu čiste od izvora do ušća“, odnosno da živimo u socijalno odgovornom društvu gde su etika i solidarnost duboko ukorenjeni u našoj svesti i delovanju. Danas, većina kritičara govori da su „komunisti nehrišćanskim metodama hteli da ostvare hrišćanske ciljeve“. Taj diskurs tumačenja naše prošlosti je duhovit, ali suštinski netačan. Za mene, a iskreno verujem i za većinu iz moje generacije, to je bio period beskompromisnog i manje-više uspešnog traganja za čovekom u sebi, i u drugima. Naravno, ostavljam prostor i mogućnost za dodatna tumačenja.

Činjenica je da je Medicinski fakultet u Beogradu, sa brojnim raskrnicama koje nismo propoznavali ili smo samo naslućivali, bio svojevrsna antropološka laboratorija sa realnim mogućnostima slobodnog odabira ponuđenih puteva, pa i stranputica. Istine radi, većini nikada nije pala na pamet misao koja zvuči kao ideal današnjeg posttinskog vremena, gde se merkantilno ćutanje višestruko isplati: „Ne talasaj i radi šta ti kažu“. Ne tvrdim da smo uvek ostvarivali ono što smo buntovno želeli, ali

nismo bili nesaslušani ili ignorisani. Odbijanje ulaska u Savez komunista nije se smatralo subverzivnim nepripadanjem ili težnjom ka isključivo protivnom delovanju. Individualna odluka je bila da li će neko biti pasivni potrošač života ili aktivni učesnik promena, na primer, radom u različitim studentskim telima i sekcijama. Za većinu studenata angažovanje je bilo endemski fenomen sa elementima mentalne higijene. Da budem potpuno jasan, to su bili sigurnosni ventili na „mladalačkom“ ekspresloncu.

Danas, kada se neumitno bližimo biološkom kraju, spontano se nameće složeno i nezahvalno pitanje: koliko je moja generacija bila uspešna? Možda poražavajuće zvuči, ali nemam nedvosmislen i ubedljiv odgovor na to pitanje. Generalno gledano, uspeh je kada neko dođe do postavljenog cilja. Međutim, postoji uspeh koji drugi ljudi priznaju kao uspeh (profesionalni, porodični, materijalni itd), ali postoji i uspeh koji nazivamo ličnim uspehom kada ostvarujemo ono što mi želimo, a ne ono što nam drugi nameću ili očekuju od nas. To je uspeh koji je u skladu sa našim usvojenim vrednostima i pogledima na svet, i koji se ne takmiči sa ostalima. Jedno je sigurno, izuzetan profesionalni uspeh moje generacije ni najveći kritičari ne mogu da dovedu u sumnju: četiri redovna člana SANU, četiri vanredna i redovna člana Akademije medicinskih nauka SLD, skoro pedeset profesora naših i stranih univerziteta, brojni naučni savetnici i istraživači, doktori i magistri medicinskih nauka, primarijusi itd.

Sa druge strane, ističem da je moju generaciju pogodila zlehuda sudbina 90-ih godina sa kolapsom i rastakanjem vrednosnih sistema. Srbija je materijalno i duhovno opustošena, teritorijalno osakaćena sa masovim egzodusom stanovništva zbog svetsko-političkih tektonskih poremećaja i našeg početničkog

nesnalaženja u tim procesima. Posledično stanje proteklih ratova i, nažalost, sadašnjih zbivanja najbolje je jednom rečenicom opisao filozof Ognjen Radonjić: „Sve što izgubimo u vatri, završiće u pepelu“. Bojim se da su mnoge progresivne ideje levice iz naših studentskih dana završile u pepelu. Međutim, iako su mnoge „borbe“ poslednjih decenija neslavno završene, želim da verujem da „rat“ još nije izgubljen.

Naravno, samopreispitivanje nikada nije bilo u modi, ali to je minimum koji moramo uraditi, kako zbog sebe, tako i zbog drugih koji dolaze. U prošlim i sadašnjim turbulentnim vremenima sa konverzijom levih intelektualaca („Izdaja intelektualaca“, Žilijen Benda), uz svu realnu opasnost uopštavanja i dovođenja svih u istu ravan, tvrdim da je moja generacija neosporno sačuvala profesionalni integritet i ostvarila zavidne stručne/naučne domete, kao retko koja generacija pre ili posle nas. Međutim, kao i druge generacije koje gaje akademsku kulturu i etiku prosvetavanja, nismo se uspešno pozicionirali između dva dominantna ideološka diskursa na Balkanu: crkvenog konzervativizma i agnostičkog neoliberalizma. Odlučili smo se na manje-više ćutanje kao pasivno saučesništvo, odbacujući građansku borbu kao izvorno pravo i obavezu u nametnutom sistemu koji otvoreno želi da kontroliše i patronizuje elitu.

Okruženi „zacementiranim umovima“, zaboravili smo da su za promene, pa i revoluciju, potrebni projekat i idejna avangarda. Provetravanje i ozdravljenje ovog bolesnog društva, kako bi normalan život bio svakodnevice, nije moguće bez aktivnog učešća humanističke elite koju čine, pre svega, lekari. Na kraju krajeva, lečenje i izlečenje „bolesnih“ je u temelju naše profesije, odnosno u svezremenskim porukama Hipokratove zakletve kao *modus vivendi* i *modus operandi*. Kritičari će reći da je ovo eklatantan primer elitizma, ali u sadašnjim okolnostima

otimanje slobode i prava materijalno i duhovno pauperizovanog većinskog stanovništva, moramo biti oprezniji i aktivniji, moramo braniti autonomiju i delotvornost elitnih institucija i elitnih profesija od tekuće i nadolazeće opasnosti, odnosno od diktature i haosa.

I na kraju, da budem potpuno jasan, zameram sebi i svojoj generaciji što smo hroničnom političkom apstinencijom i nečinjenjem, zaneti strukom i naukom, omogućili ili olakšali da najgori među nama, u našoj Srbiji, odlučuju o budućnosti naše dece, i dece naše dece. Profesionalna samodovoljnost nikada ne sme biti dovoljna, pogotovo u turbulentnim vremenima i podeljenim društvima.

Pogovor

Pre skoro pola veka, sa još 800 vršnjakinja i vršnjaka, Dragan Delić i ja smo sa strepnjom ušli u aule Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i u njemu ostali do danas. Nad stranicama ove knjige (*Mala zvana – o srpskoj medicini i zdravstvu*) u kojoj su ponovo štampani njegovi tekstovi od 6. februara 1976. godine do danas, postavljam sebi pitanje da li vidim nešto novo? Zapravo, ne! Dragan Delić svakako nije od onih osoba koje su život provele u oportunističkim pogodbama, pa su se u jesen svojih života (bojim se da se, u našem slučaju, zapravo radi o zimi) dosetile da se oglase u naporu da poprave svet, mada nikada nije kasno. Razlika, kada je on u pitanju, jeste u tome što je tokom studentskih dana, kako to priliči tribunu jedne generacije, uglavnom govorio, a danas čini mi se više piše, dok su razlozi, osećaj da je potrebno da se izgovori istina, ili bar ono što verujemo da je istina, ostali nepromenjeni – uostalom, svedočim da piše onako kako je govorio (na koga li me ova rečenica podseća?). A pisati treba o svemu, kao što treba govoriti i pisati sve, osim, kako je govorio Čehov, doušničkih optužbi. Delić je pazio da u oštini svojih stavova ne povredi drugog, mada je sam umeo da bude predmet tuđih denuncijacija.

Neko će ga optužiti da je ova knjiga kratko pokleknuće pred grehom gordosti, ali ja verujem da je pre otpor ka stihovima Starog zaveta (Psalmi Davidovi 141.3, po Đuri Daničiću) koje predugo identifikujemo sa mudrošću: „Postavi, Gospode, stražu kod jezika mojega, čuvaj vrata usta mojih“, ne znam. Tek, Dragan

Delić razastire pred nas svoje dileme i razmišljanja, koje je tako učinio javnim i čeka sud čitaoca. Znam ga, čak i ako ga budete kritikovali neće se ljutiti – ali će sigurno odgovoriti. I eto nama polemike! Konačno, sumnjam da mu je to i namera. U prvom delu, na tragu Ćosićevih odrednica arhetipskih ličnosti naše istorije, koje on naziva *Vernik*, nalazi se sedam tekstova. Delić ne krije svoje ideološko opredeljenje i ne pokušava da poput mnogih koji u moru često humornih racionalizacija i objašnjenja kriju svoja mladalačka verovanja kao kakav greh – verovanja u jednu od teza o Fojerbahu da se radi o tome da se „svet izmeni“. Šta je posle bilo, znate i sami. U drugom delu, *Otpadnik*, nalazi se 35 tekstova/eseja, sa samog početka druge decenije ovog veka do danas. U njima se on posvećuje gotovo svim migrenama naše medicine ili, još opštije, zdravstvenog sistema. Konačno, iako već u drugom delu ne dozvoljava potpun mrak kroz svoju veru u mlade lekare koji dolaze, završava trećom celinom, *Umiritelj*, koja je jednostavno *pohvala* generaciji kojoj je pripadao.

Mojim rečima recenzenta ne treba verovati, jer sam definitivno subjektivan. Ponavljam, trajektorije života autora Dragana Delića i ovog recenzenta su se mnogo puta ukrštale i preklapale, od studentskih dana, do mesta lekara stažista u garnizonskoj ambulanti u Kragujevcu (mi smo valjda prvi vojnici koji su se upisali u Gradsku biblioteku, ili su nas to samo bibliotekarke začuđeno gledale), prvih profesionalnih i, potom akademskih koraka, tradicionalnih susreta generacije i evo, do kraja naših valjda još nezavršenih krugova. Konačno, ne treba zaboraviti možda najvažnije razmene mišljenja u „četiri oka“ o prelomima koji su nam obeležavali život. Generaciju ne možeš prevariti. I stoga, ako nas, barem ove preživeli, neko bude pitao ko je Dragan Delić, odgovorićemo lapidarno i ne bez izvesnog ponosa:

„Čovek iz naše generacije!“ Ali da završim komercijalno, ako bude potpitanje piše li on nešto, to je prilika da mu preporučite da ovu knjigu kupi. Jer ona je zapravo knjiga o duhu onih koji su 1972. godine započeli studije medicine, izrečena iz usta onog ko im je bio tribun i ko se, srećom, nije mnogo promenio.

Akademik Vladimir S. Kostić

Beleška o autoru

Autor je redovni profesor Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u penziji i redovan član Akademije medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva.

Rođen je 1953. godine u Prištini. Gimnaziju i medicinski fakultet završio je u Beogradu. Oženjen je i ima dvoje dece.

Sve do penzije radio je u Institutu, odnosno Klinici za infektivne i tropske bolesti Kliničkog centra Srbije. Usavršavao se u Infektivnoj klinici u Moskvi. U redovnu nastavu Medicinskog fakulteta, kao asistent, uključen je 1985. godine. Redovni profesor je od 2008. godine. Od 2000. do 2004. godine držao je nastavu na Medicinskom fakultetu u Podgorici. Pored diplomske nastave iz infektivnih bolesti, bio je angažovan u posle-diplomskom usavršavanju lekara (različite specijalizacije, uže specijalizacije, magisterijumi, doktorati). Bio je član ekipe za transplantaciju organa u Institutu za kardiovaskularne bolesti

„Dedinje“ od 1992. do 2000. godine. Duže od dve decenije bio je načelnik jednog od odeljenja za akutne i hronične bolesti jetre. Bio je glavni istraživač u brojnim kliničkim studijama I, II i III faze istraživanja novih lekova. Član je naših i inostranih stručnih udruženja.

Publikovao je preko 300 stručnih radova u inostranim i domaćim časopisima. Autor je dve monografije i sedam udžbenika iz oblasti infektologije i hepatologije, kao i brojnih poglavlja u 21 knjizi.

Obavljao je brojne društveno-političke dužnosti: član predsedništva Saveza omladine Prištine, zamenik sekretara Konferencije SK Medicinskog fakulteta, student prodekan Medicinskog fakulteta, član Gradskog komiteta SK Beograda, delegat u Skupštini grada Beograda, član Saveta Medicinskog fakulteta, član Saveta Kliničkog centra Srbije, direktor Instituta, odnosno Klinike za infektivne i tropske bolesti KCS, pomoćnik ministra zdravlja Republike Srbije, predsednik Sekcije za infektivne bolesti SLD, predsednik Zdravstvenog saveta Srbije, direktor Lekarske komore Srbije, predsednik Republičke stručne komisije za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti itd.

Od trećeg razreda gimnazije (1970. god.) do 1990. godine bio je član Saveza komunista Jugoslavije; od tada nije bio član nijedne partije.

Sada profesionalno radi u Centru za digestivne bolesti „Vesalius“ u Beogradu kao infektolog hepatolog.